

ΠΑΤΗΡ ΤΙΚΤΩΝ

ΣΧΕΤΙΚΑΙ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΔΥΟ ΤΥΠΟΥΣ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ

Υ Π Ο

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ

«Ὁ πατήρ γεννᾷ, ἡ μήτηρ τίκτει», εἶναι ἡ συνήθης ἐρμηνευτική φράσις, ἣτις διαχωρίζει τοὺς φυσιολογικοὺς ρόλους τῶν δύο συζύγων. Εἰς τὰς λαϊκὰς ὁμῶς ἀντιλήψεις καὶ τὴν μυθολογικὴν παράδοσιν εἶναι δυνατὸν ν' ἀνεύρωμεν περιπτώσεις, ὅπου «καὶ ὁ ἀνὴρ τίκτει».

Ἡ τολμηροτάτη αὕτη σύλληψις τῆς λαϊκῆς φαντασίας δὲν εἶναι οὔτε νέα οὔτε τοπικῶς περιορισμένη. Εἶναι ἀρχαιοτάτη καὶ παγκόσμιος. Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ μυθολογία καὶ ἡ σημερινὴ παραμυθολογία τῶν λαῶν δέχονται κατ' ἀρχὴν τὸν ἐξ ἄρρενος τοκετόν, ἔστω καὶ μὲ ἐμμέσους ἢ συμβολικοὺς τρόπους ἐξόδου τοῦ τέκνου, οἳοι ἐκ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ μηροῦ (πρβλ. μυθολογικὰς παραδόσεις περὶ τῆς γεννήσεως τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Διονύσου), ἢ ἐκ τῆς κοιλίας καὶ τῆς κνήμης (ὡς εἰς τὰ νεώτερα παραμύθια).

Εἶναι γνωστὴ ἡ ἀρχαία παράδοσις διὰ τὴν ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Λιδὸς ἐκπήδησιν τῆς Ἀθηνᾶς. Ὡς ἀφηγεῖται ὁ Ἡσιόδος, ὁ Ζεὺς συνεζεύχθη «πρώτην ἄλοχον» τὴν Μῆτιν, καὶ κατέστησεν αὐτὴν ἔγκυον. Ἄλλ' ὅτε ἐπληροφορήθη παρὰ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, ὅτι μετὰ τὴν κυοφορουμένην κόρην (τὴν Ἀθηνᾶν) θὰ ἐγεννᾶτο παῖς, ὅστις θὰ ἦτο ἰσχυρότερος αὐτοῦ καὶ θὰ ἐγίνετο «θεῶν βασιλεὺς καὶ ἀνδρῶν», ἔσπευσε νὰ καταπίη τὴν σύζυγόν του. Τοῦτο ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ μεταβιβασθῇ ἡ πρώτη ἐγκυμοσύνη τῆς Μῆτιδος εἰς τὴν ἰδικὴν του κοιλίαν, καὶ νὰ γεννηθῇ ἐκ τῆς κεφαλῆς του ἡ Ἀθηνᾶ¹.

¹ Ἡσιόδου Θεογ., στίχ. 886 - 900 καὶ 924 - 926. Παλαιότεραν τῆς τοῦ Ἡσιόδου μνεῖαν εὐρίσκομεν εἰς τὸν ὑπ' ἀρ. 28 Ὀμηρικὸν Ὑμνον («εἰς Ἀθηνᾶν»), ὅπου τὴν θεάν :

... .. αὐτὸς ἐγένετο μητίετα Ζεὺς
σεμνῆς ἐκ κεφαλῆς ... ..
... .. ἡ δὲ πρόσθεν Διδὸς αἰγιόχοιο
ἔσσυμένως ὄρουσεν ἀπ' ἀθανάτοιο καρῆνον» (στίχ. 4 - 8).

Τὸν μῦθον τοῦτον ἐπαναλαμβάνει ὁ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος (2ος αἰὼν π. Χ.) ὡς ἐξῆς : «Μίγνται δὲ Ζεὺς Μῆτιδι, μεταβαλλούση εἰς πολλὰς ἰδέας ὑπὲρ τοῦ μὴ συνελθεῖν, καὶ] αὐτὴν γενομένην ἔγκυον καταπίει φθάσας, ἐπέτερον ἔλεγε [Γῆ] γενήσῃσιν παῖδα μετὰ τὴν μέλλον-

Μέχρι τοῦδε πολλοὶ ἀρχαιολόγοι καὶ ἐθνολόγοι ἐπρόσεξαν τὸν περὶ «πατρὸς τίκτοντος» μῦθον τοῦτον καὶ ἐξήγησαν ποικιλοτρόπως νὰ τὸν ἐξηγήσουν, συσχετίσαντες αὐτὸν καὶ πρὸς πρωτογόνους λαϊκὰς ἀντιλήψεις¹. Αἱ πλεῖσται τῶν σχετικῶν ἐρμηνειῶν στηρίζονται, εἰς παλαιὰς περὶ τῆς συλλήψεως δοξασίας (βλ. ἰδίᾳ παρὰ Deona, ἔνθ' ἄν.), οὐχ ἦττον δὲ καὶ εἰς συμβολισμοὺς καὶ ἀλληγορίας μυθολογικὰς. Συναντῶμεν ὁμως ἤδη παρὰ τοῖς σχολιασταῖς τῶν ἀρχαίων κειμένων ὀργανικωτέραν ἀντίληψιν περὶ τῆς ἐξόδου τῆς Ἀθηνᾶς καὶ νύξιν περὶ ἐκτροπῆς τοκετοῦ ἐξ ἀνδρογυνικοῦ ὄντος: «λέγεται δὲ Τριτογενῆς ἡ Ἀθηνᾶ, ἥτοι ὅτι ἐκ τῆς νηδύος καὶ τῆς μήτρας καὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς ἐξῆλθε»².

Τὸν ἐκτροπὸν τοῦτον τοκετὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐκ τῆς κοιλίας, καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός, ὑποψιάσθη ὡς παλαιότεραν ἀντίληψιν παρὰ τῷ λαῷ ὁ Ἴταλὸς ἐθνολόγος καὶ λαογράφος Raffaele Corso. Οὗτος εἰς μελέτην του ὑπὸ τὸν τίτλον «Il mito della nascita di Minerva ed un racconto popolare della Corsica»³, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἀρχαῖος μῦθος εἶναι ἐκλεπτυσμένη μορφή πρωτογόνου λαϊκῆς ἀντιλήψεως περὶ τοκετοῦ ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ πατρὸς, εἰς τοῦτο δὲ ἄγεται ἀφ' ἑνὸς ἐκ τινῶν ἀγγειογραφικῶν παραστάσεων, εἰς τὰς ὁποίας, παραλλήλως πρὸς τὴν ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς ἐκπήδησιν τῆς Ἀθηνᾶς, εἰκονίζεται καὶ ὑπὸ τὴν ἔδραν αὐτοῦ μικρὰ τις ἀνθρωπίνη ὑπαρξίς⁴, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ λαϊκοῦ παραμυθίου τῆς Κορσικῆς, εἰς τὸ ὁποῖον μικρὰ τις κόρη, φοβουμένη τὸν Δράκον (l'Orco) ἐκρύβη κάτωθεν τῆς ἔδρας αὐτοῦ, ὅτε δ' ἐκεῖνος ἀπέβαλε φύσημα ἐκ τῶν ἐντέρων, ἡ μικρὰ παρουσιάσθη ὡς τεχθεῖσα ἐκ τοῦ φνυσήματος καὶ ἐγένετο πιστευτή. Ὑποστηρίζει δηλ. ὁ R. Corso ὅτι ἀπὸ παλαιᾶς δοξασίας καὶ ἔθιμα ἀρρενολοχίας (couvade), ἀπαιτοῦντα τὴν εἰκονικὴν ἐκ τοῦ κόλπου τοῦ πατρὸς καταβίβασιν, ἢ τὴν ὑπὸ τὰ σκέλη αὐτοῦ τοποθέτησιν τοῦ γεννωμένου τέκνου, πρὸς βεβαίωσιν τῆς

σαν ἐξ αὐτῆς γενῆσθαι κόρη, ὅς οὐρανοῦ δυνάστης γενήσεται τοῦτο φοβηθεὶς κατέπιεν αὐτὴν ὡς δ' ὁ τῆς γεννήσεως ἐνέστη χρόνος, πλῆξαντος αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν πελέκει Προμηθέως, ἢ καθάπερ ἄλλοι λέγουσιν Ἡφαίστου, ἐκ κορυφῆς [= κεφαλῆς], ἐπὶ ποταμοῦ Τριτωνος, Ἀθηνᾶ σὺν δπλοῖς ἀνέθορον. (Ἀπολλοδ. Βιβλιοθ. I 3, 6 ἔκδ. J. G. Frazer I, London 1921, σελ. 22 κέ.).

¹ Βλ. Robert Schneider, Die Geburt der Athena. (Abhandl. des Archäologisch - Epigraphischen Seminars der Univ. Wien 1880). W. Deona, La naissance d'Athéna. Revue Archéol. XX Paris 1912, σελ. 350 - 354. Gabriel Ancey, La naissance d'Athéna. Revue Archéol. XXI, Paris 1913, σελ. 209 - 211 κ. ἄ.

² Pseudoepigramm Graeci τόμ. II, Gotingae 1851, σελ. 692 (Ἀποστόλιος 17, 26).

³ «Ὁ μῦθος περὶ τῆς γεννήσεως τῆς Ἀθηνᾶς καὶ μία λαϊκὴ διήγησις ἐκ Κορσικῆς, (Folklore, ἔτος 5ον, Napoli 1930, ἀριθμ. 1 - 2, σελ. 5 - 15).

⁴ Βλ. εἰκονογράφησιν ἐν τῇ ὡς ἄνω μελέτῃ τοῦ Corso, ἀλλὰ καὶ παρὰ Salomon Reinach, Répertoire des vases peints grecs et étrusques, tome I (Paris 1899) σελ. 116 καὶ 156. Tome II (Paris 1900) σελ. 20.

πατρότητος¹, ἡ λαϊκὴ πίστις ἔφθασεν εἰς παρὰ φύσιν ἀντιλήψεις, οἷα ἢ ἐκ τῆς καταβροχθίσεως τῆς σιζύγου τοῦ ἐγκυμοσύνη τοῦ Διὸς καὶ ἢ ἐκ τῆς νηδύος αὐτοῦ γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς. Τὴν ἐκ τῆς κοιλίας καὶ τοῦ πρωκτοῦ ἔξοδον ταύτην εἰκονίζει κατὰ τὸν Corso ἡ παράστασις τῆς μικρᾶς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως ὑπὸ τὴν ἔδραν τοῦ Διός, συμφωνεῖ δὲ, ὡς λέγει, ἡ ἀντίληψις αὕτη μὲ τὰ ἐν τῷ παραμυθίῳ ἐκ Κορσικῆς ἐκτιθέμενα, περὶ τῆς μικρᾶς κόρης. «*Ἡ Σιαλέλλα (Sialella)*, ὅπως μᾶς δίδεται ἐν περιλήψει τὸ παραμύθιον, ἦταν τὸ τρίτο κορίτσι ἐνὸς βασιλιᾶ, πὸν *ταραγμένος ἀπὸ ἓνα ὄνειρο, πὸν τοῦ προέλεγε πὼς ἡ κόρη του αὐτὴ θὰ γινόταν γυναίκα τοῦ Ἀυτοκράτορα, τὴν ἐμπιστεύθηκε σ' ἓνα δοῦλο του, καὶ τοῦ παράγγειλε νὰ τὴν ἀφανίσῃ. Ὁ δοῦλος, πονόφυχος, δὲ θέλησε νὰ τὴν θανατώσῃ, μόνον τὴν ἄφησε σ' ἓνα δάσος, ὅπου ἡ κόρη βροῆκε ἄσυλο στὴ γυναίκα ἐνὸς Μάγου ἀνθρωποφάγου (Δράκου), πὸν τὴν δασκάλεψε πὼς νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἀνδρα τῆς. Ὁ Μάγος, κάθε πὸν γύριζε στὸ σπίτι, ἐσυνήθιζε νὰ κάθεται στὸ τραπέζι, πάνω σ' ἓνα σκαμνί, κ' ὅταν ἀπότρωγε κ' ἦταν χορτάτος, ἐσυνήθιζε ν' ἀφήνῃ μὲ θόρυβο τὸν ἀέρα πὸν ἦταν κλεισμένος στὰ ἔντερά του. Ἡ μικρούλα, ἀκολοθώντας τὴ συμβολὴ τῆς Δράκαινας, κρύφτηκε κάτω ἀπὸ τὸ σκαμνί καὶ περιμένε τὸν κρότο τῆς κοιλίας (πορδὴν) τοῦ Μάγου, γιὰ ν' ἀπαντήσῃ ἀμέσως μὲ κλάμα. Ὁ Μάγος τότε νομίζοντας πὼς ἔφερε στὸ φῶς μιὰ ὑπαρξὴ μὲ τὸ φύσημα τῆς κοιλίας του, πῆρε τὴν μικρούλα στὴν ἀγκαλιά του, χαϊδεύοντας καὶ φιλώντας τὴ σὰν κόρη του»².*

¹ Ἀσχέτως πρὸς τὴν ὀρθότητα ἢ μὴ τῆς ἐρμηνείας, τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Corso διὰ τὰς εἰκονιζομένας ὑπὸ τὴν ἔδραν τοῦ Διὸς μορφὰς (εἰς τινὰς μάλιστα παραστάσεις τὰ πρόσωπα εἶναι δύο), ἡ ἐπιστημονικὴ πρόθεσις του νὰ συσχετίσῃ ἀρχαῖα μυθολογικὰ ἐπεισόδια μὲ νεώτερα παραμύθια, καὶ ἡ σημασία τὴν ὁποίαν δίδει εἰς τὰ αἰώνια ὑποστρώματα τῶν ἐθιμικῶν ρευμάτων, εἶναι διδακτικά. Οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ὅτι ὑπὸ τὰ φαινομενικῶς φανταστικὰ αὐτὰ ἐπινοήματα τῆς μυθολογίας καὶ τῶν παραμυθιῶν, περὶ τοκετοῦ ἐξ ἀνδρῶν, κρύπτονται ἀναμνήσεις παλαιῶν ἐνεργειῶν καὶ ἀντιλήψεων ἀρρενολογείας ἢ καὶ νιόθεσις³.

Τὰ αὐτὰ δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν καὶ διὰ τὸν β' τύπον τοκετοῦ ἐξ ἀνδρὸς (ἔξοδος ἐκ τοῦ μηροῦ ἢ τῆς κνήμης), τὸν ὁποῖον μᾶς δίδουν τὰ περὶ τοῦ Διονύσου μυθολογούμενα, ὡς καὶ τὰ ἐν τοῖς νεωτέροις παραμυθίοις διαλαμβανόμενα.

¹ Βλ. Δημ. Σ. Λουκάτου: «Ὁ σύζυγος εἰς τὰ κατὰ τὴν γέννησιν ἔθιμα καὶ λαογραφικὰ ἐνδείξεις περὶ ἀρρενολογείας». Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. Η' (1957) σ. 127.

² R. Corso, ἔνθ' ἀν., σελ. 11 - 12.

³ Πρβλ. καὶ J. G. Frazer, *The Golden Bough* I, London 1936, σελ. 74 κέ.

Είναι γνωστόν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, ὅτι ὅτε ἡ Σεμέλη ἔμεινεν ἔγκυος ἐκ τοῦ Διός, ἐζήτησεν ἀφρόνως, κατὰ δολίαν ὑπόδειξιν τῆς Ἥρας, νὰ ἴδῃ τὸν ἔραστήν της ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ. Ὁ Ζεὺς πράγματι «*παραγίνεται εἰς τὸν θάλαμον αὐτῆς ἐφ' ἄρματος ἀστραπαῖς ὁμοῦ καὶ βρονταῖς, καὶ κεραιὰν ἴησιν. Σεμέλης δὲ διὰ τὸν φόβον ἐκλιπούσης (= ἀποθανούσης), ἐξαμνησιαῖον τὸ βρέφος ἐξαμβλωθέν, ἐκ τοῦ πυρὸς ἀρπάσας ἐνέροραψε τῷ μηρῷ . . . . κατὰ δὲ τὸν χρόνον τὸν καθήκοντα, Διόνυσον γεννᾷ Ζεὺς λύσας τὰ ῥάμματα, καὶ δίδωσιν Ἐρμῇ . . . »¹.*

Ὁ γάλλος θρησκευολόγος H. Jeanmaire θεωρεῖ ἐπίσης τὴν θαυμαστὴν ταύτην δευτερογέννησιν τοῦ Διονύσου, εἴτε ὡς συμβολικὴν ἀλληγορίαν μιᾶς πατρικῆς υἱοθεσίας καὶ ἀνάμνησιν τοῦ παλαιοῦ ἐθίμου τῆς ἀρρενολοχείας, εἴτε ἐπιβίωσιν μύθου τινὸς περὶ ἀνδρογυνικοῦ προγόνου. Καὶ προσθέτει ὅτι ἡ μεσολάβησις αὕτη τοῦ Διὸς διὰ τὴν συμπλήρωσιν ἐντὸς τοῦ ἰδίου σώματος τῶν ἐννέα μηνῶν ἐξησφάλισεν εἰς τὸν Διόνυσον θεϊαν ὑπόστασιν («*divinité*»), τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ἐλάμβανεν ἐκ μόνης τῆς ἐκ τοῦ Διὸς καταγωγῆς του².

Τὴν θαυμαστὴν ταύτην κυοφορίαν ἐν τῷ μηρῷ τοῦ Διὸς ἀνευρίσκομεν καὶ εἰς νεώτερα παραμύθια, ὅπου τὸ γόνυ ἢ ἡ κνήμη τοῦ πατρὸς κρατοῦν ἐπὶ ἐννέα μῆνας τὸ τεχνησόμενον ἔμβρυον.

Σκοπὸς τῆς παρουσίας μελέτης εἶναι νὰ δείξῃ ἀκριβῶς, ὅτι καὶ ἡ νεοελληνικὴ παραμυθολογία — αὐτὴ μάλιστα — ἔχει νὰ προσκομίσῃ παραδείγματα μαρτυροῦντα τὴν λαϊκότητα τῶν ἀρχαίων μυθικῶν στοιχείων καὶ τὴν διὰ μέσου τῶν αἰῶνων συνέχισιν τῶν ἀρρενολογικῶν τούτων ἀφηγήσεων. Ἡ παράδοσις περὶ τοῦ «*τίκτοντος πατρός*», εἴτε ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ, ὡς τὸ ἐρμηνευόμενον περὶ τῆς Ἀθηνᾶς ἐκ τῶν ὑπὸ τὴν ἔδραν τοῦ Διὸς παραστάσεων, εἴτε ἐκ τοῦ μηροῦ καὶ τῆς κνήμης, ὡς τὸ μυθολογούμενον περὶ τοῦ Διονύσου, ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἀντίστοιχα νεοελληνικὰ παραμύθια καὶ εἰς ἄλλα λαϊκὰ κείμενα, τινὰ τῶν ὁποίων παραθέτομεν κατωτέρω :

α'. *Διηγῆσεις καὶ κείμενα περὶ τοκετοῦ ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ πατρὸς (ὡς ἡ Κορσικανὴ «Σιαλέλλα»).*

Αἱ ἀφηγήσεις τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἀνευρίσκονται εἰς περιπετειακὰ παραμύθια τῶν τύπων 400 καὶ 408 τοῦ Διεθνoῦς Καταλόγου (AaTh)³. Παρουσιάζεται δη-

¹ Ἀπολλοδ. Βιβλ. III, 4, 3 (*Εκδ. J. G. Frazer, τόμ. I σελ. 318).

² H. Jeanmaire, Dionysos. Histoire du culte de Bacchus. Paris (Payot) 1951 σ. 337.

³ [= Aarne - Thompson], The Types of the Folk - Tale. A Classification and Bibliography. Antti Aarne's (F.F.C. No 3) translated and enlarged by Stith Thompson. F. F.

λαδὴ εἰς ταύτας καὶ τὸ ἐπεισόδιον, καθ' ὃ εὐφυῆς τις μικρὸς ἢ νέος φθάνει κατόπιν περιπλανήσεων εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δράκου, ὅπου φιλοξενεῖται ἀπὸ τὴν Δράκαιναν. Τῇ ὑποδείξει ταύτης κρύπτεται ὑπὸ τὸ κάθισμα τοῦ Δράκου, ἀναμένων ἐκεῖ τὴν ἀφίξιν του, καὶ ἐπωφελεῖται ἑνὸς φρυσήματος τῶν ἐντέρων του (πορδῆς) διὰ νὰ παρουσιασθῇ ὡς τέκνον του καὶ νὰ τοῦ δηλώσῃ ὅτι μόλις ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ ὀπίσθιά του. Ὁ Δράκος, εὐπιστος ὡς συνήθως, παραδέχεται τοῦτο, χαίρει μάλιστα διὰ τὸν τοκετόν, καὶ ἀγαπᾷ ἕκτοτε τὸν μικρὸν ἢ τὸν νέον ὡς ἴδιον τέκνον. Σχετικὰ παραδείγματα ἀπὸ νεοελληνικὰ παραμύθια δύναμαι νὰ παραθέσω τὰ κάτωθι:

1. «Ὁ γιὸς τῆς χήρας» (ἐξ Ἡπείρου;). Συλλογὴ Σπ. Π. Λάμπρου, «Νεοελληνικὰ Ἀνάλεκτα Παρνασσοῦ», Τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1870, σελ. 56 - 64.

Εἰς τὸ παραμύθιον τοῦτο, υἱὸς χήρας, πτωχὸς ξυλοκόπος, προσλαμβάνεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Ἑβραίου, ὅστις τὸν ὀδηγεῖ μὲ τὸ πλοῖον του εἰς ἔρημον τόπον, κάτω ἀπὸ ἓνα βουνόν. Ἐκεῖ τὸν ράπτει μέσα εἰς ἄσκόν, καὶ οἱ ἄετοὶ τὸν σηκώνουν εἰς τὸ ὄρος. Εὐρίσκει ἀμύθητα πλούτη, τὰ ὁποῖα ρίπτει εἰς τὸν Ἑβραῖον, ἀλλ' ὁ Ἑβραῖος φεύγει μὲ τὰ πλοῖα του καὶ τὸν ἐγκαταλείπει. Τὸ παιδί τότε περιπλανᾶται μόνον εἰς τὸ ὄρος, ἕως ὅτου εὐρίσκει ἀνοιγμα καταπακτῆς ὀδηγοῦσης εἰς τὸ παλάτι τοῦ Δράκου. Κατ' ἀρχὰς ζητεῖ νὰ φάγῃ κάτι... «ἔπειτα [τὸ παιδί] τραβᾷ παραπέρα καί, κοίτ' ἀπὸ δῶ, κοίτ' ἀπὸ κεῖ, βλέπει ἓνα δράκο, ποῦ ἦτανε στραβός. Στὴν ἀρχὴ φοβήθηκε καὶ ἄρχισε νὰ τρέμῃ, μὰ σὰν εἶδε ποῦ ἦτανε στραβός, ἐτάρραψε, ὅμως δὲν τοῦ μιλοῦσε τοῦ δράκου ἤθελε νὰ τοῦ δώσῃ γνώρα, μὰ ἔλα ποῦ φοβόντανε καὶ δὲν ἤξερε μὲ τί τρόπο νὰ τοῦ τὸ πῆ! Ἐκεῖ λοιπὸν ποῦ καθόντανε ὁ δράκος, πηγαίνει — μὲ συμπάθειο — σιγὰ σιγὰ ἀπὸ πίσω του καὶ τοῦ φωνάζει: «Πατέρα!» Ἀποκρίνεται ὁ δράκος: «Ποῦθε σ' ἔχω γιό;» Ἀπολογιέται ἐκεῖνος. «Νά, τώρα μ' ἐγέννησες, αὐτὴ τὴ στιγμή». Τότες τὸ πίστεψε ὁ δράκος, τὸν ἔκραξε κοντά του καὶ ἄρχισε νὰ τὸν ἀγαπᾷ, σὰν νὰ ἦταν ἀληθινὸ παιδί του...» Καὶ ἡ διήγησις συνεχίζεται μὲ τὴν συνάντησιν τοῦ νέου, μέσα εἰς τοὺς κήπους τοῦ δράκου, μὲ μίαν ὠραίαν κόρην, τὴν ὁποῖαν νυμφεύεται. Ὁ Δράκος τὸν βοηθεῖ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν τόπον του ἀλλὰ ἡ μαγικὴ σύζυγος τὸν ἐγκαταλείπει. Ὁ νέος τότε ρίπτεται εἰς περιπετείας διὰ νὰ εὔρῃ τὴν σύζυγόν του καὶ ἐπιτυγχάνει τελικῶς τοῦτο μὲ τὴν βοήθειαν ἐπίσης τοῦ δράκου.

2. «Ὁ Διαμαντᾶς» (Αἶνος Θράκης· συλλογὴ Σ. Α. Μανασσείδου). Χρον Λαογρ. Ἀρχείου ἀρ. 140 (ἔτος 1882) σελ. 3 κέ.

Εἰς τὸ παραμύθιον τοῦτο ἕνας πρᾶματευτῆς ναυλώνει καράβι γιὰ νὰ πᾶνε νὰ φορτώσουν διαμαντόπετρες, καὶ παίρνει μαζί του κ' ἕνα ὄρφανὸ παλληκάρι. Ἐγκαταλείπει ὁμως κάποτε τὸ παιδί εἰς ἕνα ἔρημο ἀκρογιάλι, κ' ἐκεῖνο περιπατώντας φθάνει σ' ἕνα σπίτι ὅπου κατοικοῦσε μιὰ γριὰ Δράκαινα. Τὴ χαιρέτησε καὶ τῆς ἀφηγήθηκε τὰ παθήματά του. Τὴ ρώτησε ἂν ὑπάρχη κανένας τρόπος νὰ γυρίσῃ στὸν τόπο του. «Ἡ Δράκαινα τὸν ἔστ'λε στὸν ἀδερφό της (τὸ Δράκο) καὶ τότε συμβούλιζε πῶς νὰ φερθῆ σ' αὐτόνα, γιὰ νὰ μὴ τότε φάγ'. Κι' ἀφοῦ τὸν ἔδειξε τὸν δρόμον, ἔφ'γε οὐ Διαμαντᾶς (τὸ παιδί) καὶ ἦρτε στὸ παλάτ' τοῦ Δράκου. Ἡ Δράκαινα αὐτὸς ἦτανε στραβὸς καὶ κοιμοῦνταν σαράντα μέρη. Ἀνιβαίν' λοιπὸν κρυφὰ - κρυφὰ καὶ παίρν' ἕνα φρουκάλ' καὶ φρουκάλ'σι τοὺν οὐντὰ τ', σὺ γύρ'σι καὶ τὸ μ'σὸ τὸ στρῶμα τ', πὸν θὰ γ'ρίσ' ὄντας ξυπνήσ'. Καὶ τραβήχ'κι κομματ' μακριὰ καὶ στάθ'κι. Πῆρε καὶ τὰ τριὰ προσκέφαλα κουντὰ καὶ τὰ εἶχε χαζίρ'. Σ'τοῖ τρεῖς μέρη λοιπὸν ξύπνησε οὐ Δράκος καὶ γύρ'σι ἀπ' τ' ἄλλο τὸ πλάγ' καὶ τίναξι μὲ συμπάθειο ἕνα πόρδο, πῶραξι σὰ τόπ' (= κρότησε σὰν κανονιὰ) καὶ πῆγε κ' ἦρτε τὸ παλάτ'. Τότε ἱ Διαμαντᾶς φώναξι: «Ὅρσε μπαμπά!» — «Πρέ», ἀπ'λογήθ'κι μὲ ἀπορία οὐ Δράκος, «μὲ τὸ πόρδο μ' σὶ γένν'σ'α;» — «Ναί, μπαμπά», εἶπε τὸ παλλ'κάρ. — «Ἐλα νὰ σὶ δώσω τρεῖς γροθιὲς πὰ σ' ῥάχ'» εἶπε οὐ Δράκος, κ' ἂ σὲ γένν'σ'α ἐγὼ τώρα κ' εἶσι γιὸς οὐμ, θὰ βαστάξ'ς τὸ χτύπ'μα...» Ὁ Διαμαντᾶς ἔβαζε στὴ ράχη του ἀπὸ ἕνα προσκέφαλο, κάθε φορὰ πὸν τὸν χτυποῦσε ὁ Δράκος, καὶ δὲν πονοῦσε. Ἐτσι βεβαιώθηκε ὁ Δράκος πὼς εἶναι γιὸς του. Τοῦ ἐμπιστεύθηκε τὰ 40 κλειδιὰ καὶ τὸν ἄφησε νὰ γυρίσῃ τὸ παλάτι μὲ τοὺς θησαυρούς. Ἐπειδὴ ὁμως ἐπέμεινε ν' ἀνοίξῃ καὶ τὴ 40ῆ κάμαρα, ἔπεσε σὲ νέες περιπέτειες, ἀπὸ τίς ὁποῖες πάλι τὸν ἔσωσε ὁ δράκος, «ὁ πορδομπαμπάς του», ὅπως λέγει τὸ παραμύθι.

3. «Ὁ Δράκος καὶ τὸ παιδί» (Κορώνη Μεσσηνίας· συλλογὴ Γεωργίας Ταρσοῦλη). Χρον. Λαογρ. Ἀρχείου ἀρ. 1167 Β' (ἔτος 1925) σελ. 6 - 7.

Ἐνας βασιλιάς διατάσσει ν' ἀφανίσουν τὸ τρίτο παιδί του, ἐπειδὴ φοβεῖται ὅτι θὰ τοῦ πάρῃ τὴν ἐξουσίαν. Οἱ ὑπηρέται λυποῦνται τὸ παιδί καὶ τὸ ἀφήνουν στὴν ἔρημιὰ νὰ ζήσῃ. Ἐκεῖνο περιπλανᾶται καὶ πάει... «πάει, φτάνει σὲ μιὰ λαγκαδιά, κ' ἦτονε στὴ μέση ἕνα παλάτι καὶ γύρω γύρω μακρυνάρια, καὶ καταμεσίς στὴν αὐτὴν ἰκοιμότουνα ἕνας δράκος ἀπὸ δῶ ἴσαμε κεῖ κάτω, κ' ἦτονε στραβὸς κ' ἀπὸ τὰ δύο του μάτια. Ἐκεῖ λοιπὸν πὸν ἰκοιμότουνα, καμμιά φορὰ ξυπνάει καὶ λέει:—«Ἀχ μορέ!, ν' ἄφηνα μιὰ πορδὴ καὶ νὰ γινότουνα ἕνα παιδί!» Μὲ τὸ λόγο λοιπὸν αὐτὸ πὸν εἶπε, τίναζει ἕναν πόρδο, μὰ τὸ πόρδο!, πὸν ἀντιλάλησαν τὰ βουνά. Στὴ στιγμῆς παρρησιάζεται καὶ τὸ βασιλόπουλο:— «Ὅριστε πατέρα!» λέει. Ὁ ἔρμος ὁ δράκος δὲν τὸν ἔβλεπε. — Ποιὸς εἶσαι ἐλό-

γού σου;» τότε ρωτάει.—«Ὁ γιός σου, πού γίνηκε μὲ τὴν πορδὴ πού ἀμόληκες!» Ὁ δράκος τὸ πιστεύει, ἀλλὰ θέλει καὶ νὰ τὸν δοκιμάσῃ. Παίρνει μιὰ μαγκούρα νὰ τὸν χτυπήσῃ, ἀλλὰ τὸ παιδί βάζει στὴ θέσῃ του ἓνα σακκὶ ἄχρα, κι ἔτσι δὲν παθαίνει ἀπὸ τὸ χτύπημα.—«Οὔτε χαμπάρι δὲν τὸ πῆρα», τοῦ λέει. — «Ἔ τότε εἶσαι γιός μου ἀληθινός!»... Καὶ τὸν βοηθεῖ ἔκτοτε νὰ υπερνικήσῃ νέας περιπετειάς, νὰ ἐπιτύχῃ τὴν εὐνοϊαν Νεραΐδας, καὶ εἰς τὸ τέλος νὰ διαδεχθῇ τὸν πατέρα του εἰς τὸν θρόνον.

4. «Τὰ τρία ἀδέρφια καὶ τὸ πουλί τ' ἀηδόνη» (Σκῦρος· συλλογὴ Νίκης Λ. Πέρδικα) «Σκῦρος», τόμ. Β' Ἀθῆναι 1943 σελ. 170 - 172.

Ἦταν ἓνας ἄρχοντας, πού ζητοῦσε νὰ τοῦ φέρονν τὸ πουλί τ' ἀηδόνη. Τὰ τρία παιδιά ἐνὸς φτωχοῦ ἐξεκίνησαν γιὰ νὰ τὸ βροῦν, μὰ μόνο τὸ τρίτο, τὸ μικρότερο, ἐσυνέχισε τὸ ταξίδι του. Κάποτε ἐννιχώθηκε σὲ μιὰ σπηλιά, ὅπου ἦταν ἓνας δράκος μὲ μακριὰ φρύδια καὶ δὲν ἔβλεπε. Εἶπε λοιπὸν τὸ παιδί. «Ἄς ζαρῶσον σὲ μιὰν ἄκρα, νὰ μὴ σαλέψου τσαὶ μὲ νοιώσῃ, τσαὶ τὴν αὐγὴ ταχ'νὸ ταχ'νὸ σκῶνομαι τσαὶ φεύου!» Τσεὶ ἀκούει τὸ δράκο τσαὶ τ'νάζει μιὰ πορδὴ, βούηξε ἡ σπ'λιά. Πετιέται δὰ τὸ παιδί, πάει κοδὰ τ' λέει:—«Ὅρσε, ἀφῆδη, ἔδα θὲς ἀπὸ μένα;»— «Ἄμὴ ποιὸς ἔσαι, σοῦ, τσαὶ ποῦς βρέθης δῶ;» τ' λέει ὁ δράκος.—«Ἀφῆδη, σοῦ μ' ἔκανες τούτη τ'ν ὥρα! Μὲ τ' βορδὴ σ' γεννήθ'κα...» λέει τὸ παιδί. Εὐχαριστήθηκε ὁ δράκος καὶ χωρὶς ἄλλη δοκιμασία, πῆρε τὸ παιδί κοντά του, τὸ χαΐδεψε, τοῦ ἔδωσε τὰ κλειδιὰ τοῦ παλατιοῦ του «τάχα πούς ἔτανε δ'κὸς τ' γιός». Τὸ παιδί πάλι τοῦ ἔκοψε τὶς τρίχες ἀπὸ τὰ φρύδια του, τοῦ ἔπλυνε τὰ μάτια κι' εἶδε τὸν ἥλιο. Ὁ δράκος ἔπειτα τοῦ ἔδειξε πῶς νὰ βρῇ τὸ πουλί τ' ἀηδόνη, μὲ τὴ βοήθεια ἐνὸς φτερωτοῦ ἀλόγου. Ἐπειτ' ἀπὸ περιπέτειες καὶ ἀντιδράσεις τῶν ἀδελφῶν του, τὸ παιδί γύρισε στὸν τόπον του κ' ἔγινε πλούσιος κ' εὐτυχής.

Ἡ σκηνὴ τῆς συμφιλιώσεως τοῦ κρυπτομένου νέου μὲ τὸν Δράκον παρουσιάζεται εἰς ὅλα τὰ παραμύθια τοῦ τύπου τούτου, ἀλλὰ δὲν δίδεται πάντοτε μὲ σαφῆ χρησιμοποίησιν τῆς ἐννοίας τοῦ τοκετοῦ. Παραμένουν οὐχ ἤττον ὡς ἐνδείξεις τῆς ἀρρεολογικῆς ταύτης σχέσεως ἄλλαι λεπτομέρειαι, οἷαι αἱ ἐπικλήσεις: «πατέρα μου» - «παιδί μου», αἱ ὁποῖαι αὐτομάτως συμφιλιώνουν τοὺς ἥρωας, ἢ ἄλλα στοιχεῖα ἐνθυμίζοντα τὸν ἐκ τῆς ἀνδρικῆς κοιλίας τοκετόν. Π. χ. «Πῆγε λοιπὸν [τὸ παιδί] σὶδὸ μέρος αὐτό, πού ἦταν τὸ θερίο. Ἐμασε τὰ λάχανά του κ' ἔκατσε ἔπειτα σὲ μιὰ πέτρα ἀπάνω, νὰ ξεκουραστῇ. Ἐκεῖ παρουσιάστηκε τὸ θερίο καὶ τοῦ λέει:—«Γεῖά σου, πιδί μου!»—«Καλῶς τὸν πατέρα μου!» λέει τὸ παιδί.—«Ἄν δὲ μ' ἔλεες πατέρα, θὰ σ' ἔτρωγα», λέει τὸ θερίο...» (Χφον Λαογρ. Ἄρχ., ἀρ. 867 σ. 68, Αἰτωλία 1927. Συλλ. Δ. Λουκόπουλος)¹. Καὶ ἀλλαχοῦ: «Τὸ βασι-

¹ Συχναὶ εἶναι καὶ αἱ περιπτώσεις ὅπου ὁ μικρὸς ἥρωας προσφωνεῖ «μητέρα» τὴν Δράκισσαν, ἐξασφαλίζων ἐπίσης τὴν ἀγάπην τῆς. Π. χ. «Κεῖ πού πήγαινε ἠδρε μὲ δράκαινα, τῆνε

λόπουλο ἔφαγε ἀπ' ὅλα ἔπο λίγο, καὶ κρύφτηκε κάτ' ἀπὸ ἴνα σκαμνί. Ὁ δρᾶκος σὰν ἦλθε τὸ βράδυ κ' εἶδε ὅλα τὰ φαγητὰ ἀρχινισμένα, κατάλαβε πὼς ἦλθ' ἄνθρωπος, κι ἄρχισε νὰ λέγῃ «Ἀνθρωπίλας μὲ μυρίζ' ὅποιος εἶναι, νὰ βγῆ καὶ δὲ θὰ τὸν πειράξω . . .» (Θρακικά, τόμ. ΙΣΤ' (1941) σελ. 110, Ε. Σταμούλη - Σαραντῆ). Ἐνταῦθα τὸ σκαμνί, ὑπὸ τὸ ὁποῖον κατέφυγε τὸ παιδίον, δύναται νὰ εἶναι αὐτὴ ἡ ἔδρα τοῦ δράκου, ὅπως ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸ παραμῦθι τῆς Sialella¹.

Ἐντλήψεις περὶ τίκτοντος ἐκ τῆς κοιλίας ἀνδρὸς ἀνευρίσκομεν ἐπίσης καὶ εἰς εὐτραπέλους διηγήσεις, οἷαι αἱ κάτωθι:

1. «Μιὰ φορὰ ἕνας ἀράπης ἔκανε τὴ δουλειὰ ἐνοῦς ἄσπρου. Στὸ δρόμο ποὺ πήγαινε αὐτός, ἄρχισε νὰ γουργουλίξῃ ἢ κοιλιά του. Βρίσκει μιὰν ἔγαστρωμένη καὶ τὴν ἐρωτᾷ, ἂν γουργουλίξῃ καὶ αὐτῆς ἢ κοιλιά της. Καὶ αὐτὴ τὸν εἶπεν: «Ναί». Αὐτὸς ἔλεγε μὲ τὸ νοῦ του: «Μέσα τὸν ἔχω τὸν παλιάραπο!» Ἐπῆγεν μέσα εἰς κάτι βουρλά, νὰ κἀνῃ τὸ νερό του. Καὶ ἐκεῖ ἦταν ἕνας λαγός. Λοιπὸν ἔκλασεν αὐτὸς καὶ ἔφυγεν ὁ λαγός. Ὅταν τὸν εἶδε ὁ ἄνθρωπος, σηκώνεται καὶ φωνάζει: «Ἐλα δᾶ, μωρέ, καὶ παιδί μου εἶσαι!» (Λῆμνος. Βλ. Λαογραφία τόμ. Ζ', 1923, σ. 308, 2).

2. «Ἦταν ἕνας παπᾶς, ποὺ ὅλο φούσκωνε ἀπὸ τὸ φαῖ καὶ τὴν καλοπέραση. Οἱ φίλοι του ἤθελαν νὰ τὸν πειράξουν, καὶ τοῦ ἔλεγον νὰ προσέχη, γιατί μπορεῖ νὰ ἴναι ἄγαστρωμένος. Σιγὰ - σιγὰ τοῦ ἔβαλαν αὐτὴν τὴν ἰδέα, κι ὁ παπᾶς τὸ πίστεψε. Στὸ τέλος τοῦ εἶπαν νὰ πάῃ νὰ ξαπλώσῃ στὸν ἥλιο, γιατί ἦρθε ἡ ὥρα του νὰ γεννήσῃ, καὶ νὰ πάρῃ μιὰ πέτρα νὰ τρίβῃ τὴν κοιλιά του. Πῆγε ὁ παπᾶς κ' ἔκαμε ὅπως τοῦ εἶπαν. Μὲ τίς πολλὰς τριψιὲς ἄρχισε νὰ ἔχῃ ξεφουσκώματα καὶ μικροπορδές, κ' ἔλεγε πὼς τοῦ ἦρθαν οἱ πόνοι. Κάποτε τοῦ ἔφυγε καὶ ἕνας μεγάλος δυνατὸς πόρδος. Χαρούμενος τότε ὁ παπᾶς νόμισε πὼς γέννησε, καὶ σηκώθηκε ἀμέσως νὰ ψάξῃ νὰ δῆ τὸ παιδί. Δὲν τὸ ἔβλεπε ὅμως πουθενὰ κι ὅλο γύριζε. Στὸ τέλος πείσμωνσε κι' εἶπε: «Μωρέ, ὅπου καὶ νὰ πᾶς, ἐγὼ θὰ σὲ βγάλω Ἀντώνη!». Ἀπὸ τότε ἔμεινε νὰ τὸ λένε καὶ σὰν παροιμία (. . . «κι ἄλλος Ἀντώνης!»), ὅταν φουσήσῃ κανεὶς ἔτσι δυνατὰ . . .» (Κάρυστος Εὐβοίας ἀνακοίνωσις κ. Ἰω. Καλωπίση 1955)².

λέ': «Ὡρα καλὴ τὴ μάνα! — Καλῶς το τὸ παιδί ἂν δὲ μ' ἔλεγες «μάννα» θὰ σ' ἔτρωγα! . . .» (Θρακικά, τόμ. ΙΣΤ' (1941) σ. 134. Αἱ περιπτώσεις αὗται ὅμως ἀποτελοῦν γενικωτέρας ἐνδείξεις περὶ υἰοθεσίας καὶ τῶν ἐθίμων αὐτῆς.

¹ Σημειωτέον ὅτι «σκαμνί» ἐν Θράκῃ ὀνομάζεται καὶ τὸ εἰδικὸν «ἔδρανον», ἐπὶ τοῦ ὁποίου κάθηνται αἱ γυναῖκες κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ. (Βλ. Κ. Χουρμουζιάδου, *Τὸ παιδίον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν Μετρώων καὶ Ἀθύρων*. Ἀρχ. Θρακ. γλωσσ. καὶ λαογρ. Θεσσαυροῦ, τόμ. Ζ' (1940 - 41) σελ. 71).

² Ἀφηγήσεις εὐτραπέλοι τοῦ εἴδους αὐτοῦ περὶ κληρικῶν, οἵτινες πιστεύουν ὅτι εἶναι

Παρά τὰς εὐτραπέλους διηγήσεις ταύτας δυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν καὶ παροιμιακὰς φράσεις, αἵτινες συχνότατα φέρονται εἰς τὸ στόμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἶναι σαφέστατα ἐνδεικτικαὶ τῶν περὶ τίκτοντος ἀνδρὸς ἀντιλήψεων. Σημειώνομεν κατὰ πρῶτον τὰς ὑπαινισσομένας τὸν διὰ κοιλιακοῦ φνσήματος τοκετόν. — *Τι τὸν ἔχεις;* — *Ἀπὸ πορδῆς ἀγγόνι!* ("Ἡπειρος· πολλαχοῦ. Περβλ. χφ. Λαογρ. Ἄρχ. ἀρ. 1432 (ἔτος 1940) σελ. 211). — *Ἀπὸ πορδῆς ἐξάγγοιο* (Ἀθῆναι. Ν. Γ. Πολίτου, παροιμίαι ἀνέκδοτοι, πορδὴ 5 (23). — *Θαρρεῖς πορδὴ ἦταν κὶ τὸν ἔκλασι* λέγεται περὶ παιδὸς ὁμοιάζοντος εἰς τὰ ἐλαττώματα μὲ τὸν πατέρα. (Θράκη χφ. Λ. Ἄρχ. ἀρ. 358 σελ. 85). — *Ἐκλασεν ὁ δρόκος, τζ' ἔκαμα ἐγὼ ἀγγόνιν* ἐπὶ ὄσων οἰκειοποιοῦνται θέσιν καὶ τίτλους ἄλλων. (Ν. Γ. Κυριαζῆ, Κυπριακαὶ παροιμίαι, ἐν Λάρνακι 1940, σελ. 168). Ἐπειτα τὰς παρομοιοῦσας τὸν ἄνδρα μὲ ἐγκυμονοῦσαν γυναῖκα: *Τὸν ἀγγάστρωσε καὶ Μ' ἀγγάστρωσε* (ἐπὶ ὑπερβολικῆς ἐνοχλήσεως). *Γαῖδαρο θὰ γεννήσω* (ὡς προέκτασιν τῶν προηγουμένων. Ἐπτάνησος). Ἐπίσης τὰς παροιμίας: *Κανεὶς καὶ δὲν ἐγέννησε, μόνο ὁ κοκκινόκωλος*. (Ἐλ. Σταμούλη - Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολ. Θράκη I, Ἀθῆναι 1956 σ. 276) καί: *Λίγα φαίνονται τῷ γρᾶς κ' ἐγέννησε κὶ ὁ γέρος!* (Κρήτη. Ἄρ. Κριαρῆ, Πλήρης συλλογὴ Κρητ. δημοτ. ῥεσμάτων, 1920 - 21, σ. 404). Ἐπίσης παροιμίας ὅπου ὁ ἀνὴρ εἶναι ὄφοτος: *Κάθεται στ' ἀβγά του. Κλωσσᾶ τ' ἀβγά του*. (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι, τόμ. Β' (1900) σ. 608 - 9, ἔνθα καὶ αἱ ξένοι παροιμίαι: *Il couve ses oeufs καὶ He sittet up de Eier*). *Ἐβκάλλαμεν πουλιὰ πὸν τὸγ κῶλομ μας νὰ μᾶς ποῦσιν κλοῦν - κλοῦ*. (Κύπρος. Ν. Γ. Κυριαζῆ, ἔνθ' ἀν., σελ. 88) ¹. Σχετικαὶ εἶναι καὶ αἱ παροιμίαι ὅπου ἄρρενα ζῶα φαίνονται τίκτοντα, π. χ. *Γεννᾶ κ' ὁ πεινιὸς του*: ἐπὶ εὐτυχῶν καὶ τυχερῶν, (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι Γ' (1901) σελ. 551) ἢ *δοξασαί, κατὰ τὰς ὁποίας π. χ. ἀρσενικὸς λαγὸς γαστρῶνεται καὶ ἄμα οἱ ἄκλιοι φᾶνε ἀπ' αὐτόν μπορεῖ νὰ γεννήσουν*, (Δ. Λουκόπουλος, Σύμμεικτα λαογραφικὰ ἐξ Αἰτωλίας Λαογρ. 12 (1938 - 48) σ. 60).

β'. *Διηγήσεις καὶ κείμενα περὶ τοκετοῦ ἐκ τῆς κνήμης (ὡς ὁ Διόνυσος ἐκ τοῦ μηροῦ τοῦ Διός).*

Εἰς τὸν διεθνή Κατάλογον τῶν τύπων παραμυθιῶν (AaTh) μνημονεύεται

ἐγκυοί, ἀναφέρονται καὶ εἰς τὸν Διεθνή κατάλογον παραμυθιῶν (AaTh) ὑπ' ἀρ. 1739. Σχετικὴ εἶναι ἡ νεοελληνικὴ παροιμία *«Κὶ τοῦμ παπὰ τὸν κἀν' ἀγγαστρομένον!*, ἢ ὁποία λέγεται ἐπὶ ὑπερβολικῶς ψευδολόγων. ("Ἡπειρος, Λαογραφία, τόμ. Β', 1910, σελ. 308, Γ. Π. Ἀναγνωστόπουλος).

¹ Κατὰ μίαν εὐτραπέλον διήγησιν, τὴν ὁποίαν ἤκουσα μικρὸς ἐν Κεφαλληνία: «Ἐνας παλαβός, τοῦ μπῆκε ἰδέα πὼς ἔχει τ' ἀβγὸ καὶ ζητοῦσε νὰ τὸν βάλουν νὰ γεννήσῃ. Οἱ συγ-

ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν 705 παραμύθιον τῶν Σκανδιναβικῶν λαῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήρ τις τρώγει ἰχθὺν καὶ μένει ἐκ τούτου ἔγκυος. Μετὰ ἑννέα μῆνας ὁ ἀνὴρ οὗτος τίκει ἀπὸ τοῦ γόνατος κόρην, ἣτις ἐνηλικιωθεῖσα ἀφηγεῖται μὲ ὑπαινικτικούς στίχους τὰ τῆς γεννήσεως αὐτῆς:

—Ψάρι ἦταν ὁ πατέρας μου
ἄντρας ἢ μητέρα μου, κτλ.

Ἐξ ἄλλου, εἰς τὸν ἐπίσης διεθνή Κατάλογον τῶν μυθικῶν θεμάτων (μοτίβων), συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ ἀμερικανοῦ Thompson¹ ἀνευρίσκει τις ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν T 578 (τόμ. V σελ. 405) τὸ θέμα τοῦ ἐγκύου ἀνδρός (pregnant man), εἰδικώτερον δὲ τὴν περίπτωσιν (T 578, 1) τέκνου «ἐπφασθέντος» (incubated) ἐντὸς τῆς κνήμης αὐτοῦ. Ὁ Thompson παραπέμπει σχετικῶς εἰς τὸν Ἀπολλόδωρον (Frazer I 318), περιγράφοντα, ὡς εἶδομεν, τὴν ἐκ τοῦ Διὸς γέννησιν τοῦ Διονύσου.

Παρέχω ἐνταῦθα νεοελληνικὸν παραμύθιον μὲ τὰς παραλλαγὰς αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸν τύπον 705 καὶ εἰς τὰ θέματα-μοτίβα H 791 καὶ T 578,1. Τοῦτο ἔχει ἀξιοπρόσεκτον ἑλληνικὴν ἰδιοτυπίαν καὶ δεικνύει ἀπὸ ἴσης πλευρᾶς τὰς περὶ πατρὸς τίκτοντος ἀντιλήψεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Τὸ παραμύθιον τοῦτο φέρεται συνήθως ὑπὸ ποικίλους τίτλους, ὡς π. χ. «ἡ Χρυσομαλλοῦσα», «ἡ Ἀξέχαστη», «ἡ Ἀτζα-μάννα», «ὁ Γιαννάκης κ' ἡ Κυρὰ-θάλασσα», «ἡ Ἀετοπαρμένη», «τὸ αἶνιγμα μὲ τὸ βάτο» κ.ά., βασικὸν δὲ στοιχεῖον αὐτοῦ εἶναι ὅτι ὁ σύζυγος μιᾶς ἀτέκνου γυναικὸς τρώγει ἐκ λάθους τὸ δι' ἐκείνην προοριζόμενον μαγικὸν μῆλον (ἢ τὸν φλοιὸν αὐτοῦ) καὶ καθίσταται ἔγκυος εἰς τὴν κνήμην². Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἑννέα μηνῶν, διερχόμενος οὗτος πλησίον βάτου σχίζεται κατὰ τὴν κνήμην, ἐκ τούτου δὲ τίκεται μικρὰ κόρη, τὴν ὁποίαν παραλαμβάνει καὶ ἐκτρέφει ἀετός. Τὴν κόρην ἐνηλικιουμένην συναντᾷ ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως, ὅστις μετὰ δυσκολίας τὴν τιθασσεύει καὶ τὴν νυμφεύεται. Ἐπακολουθεῖ ἡ συνήθης κακὴ μεταχείρισις τῆς νύμφης ὑπὸ τῆς πενθερᾶς μέχρις

γενεῖς τοῦ τὸν κοροῖδεύανε, ἀλλὰ ὁ γιατρός τοὺς εἶπε νὰ τοῦ βάνουν κρυφὰ ἓνα ἀβγὸ ἐκεῖ πὺ καθότανε, γιὰ νὰ νομίζη πὼς ἦτανε δικό του. Ἔτσι σιγὰ σιγὰ τοῦ ἔφυγε ἡ ἰδέα καὶ γιατρεύτηκε».

¹ *Stith Thompson, Motif-Index of Folk-Literature, new enlarged and revised edition, Vol. I-VI. Copenhagen 1955-1958.*

² Περὶ τῆς ἐκ μῆλου ἢ ἄλλης ὀπώρας, ἣ καὶ ἄλλων παραπλησίων τρόπων γονιμοποίησης καὶ ἐγκυμοσύνης, βλέπε ὅσα ἔγραψεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης ἐν τῇ Λαογραφίᾳ, τόμ. Ε' (1915) σελ. 475-479, σχολιάζων δημοσιευόμενον ἐκεῖ ἄλλου τύπου, Σωξοπολιτικὸν παραμύθιον. Πρβλ. καὶ *Stith Thompson, Motif Index of Folk-Literature T 510-511.*

ότου συντελεῖται ἡ ἀναγνώρισις καὶ ἀποκατάστασις αὐτῆς, κατόπιν τῆς αἰνιγματικῆς ἀφηγήσεως τῶν παθημάτων της¹.

Δημοσιεύω κατωτέρω ἀνέκδοτον κείμενον ἐκ Λέσβου, τὸ ὁποῖον κατέγραψα ἐν ἀποστολῇ κατὰ τὸ ἔτος 1940, εἰς τὸ χωρίον Τελώνια².

Ἦταν μιὰ γριά κ' ἕνας γέρος· ἡ γριά δὲν ἔκανε παιδί, ἦταν σκειροφόρα (=στεῖρα). Πέρασε μιὰ μέρα ἕνας καὶ πουλοῦσε μῆλα: «Καλὰ γκαστρούμηλα!» Ἐίχε δυὸ κουφίνια ἀπ' τὸ ἕνα ἄμα ἔτρωγες, ἔκανες ἀγόρι, ἀπ' τ' ἄλλο κορίτσ'. Ἦβγε ἡ γριά: — «Τί πουλάς, καλέ;» Λέει — «Ἀυτὰ δὲν εἶναι γιὰ σένα· εἶναι γκαστρούμηλα.» — «Δὲ μ' ἕνα, θέλω!» — «Ἀγόρι γιὰ κορίτσ'» — «Κορίτσ'». Τὸ πῆρε, τὸ ἔβαλε πάνω στὸ π'χαρὶ (=τζάκι) τὸ μῆλο.

Ἦρθε ὁ γέρος τὸ βράδν κουρασμένος, πάει τρώει τὸ μῆλο. Ἦτανε γανασμένος (=διψασμένος). Λέει: — «Ἀπόψε ἡ γριά μου ἔχει καὶ μεζέ!» Ἦ γριά ἦτανε στὸ νερό, στὴ βρύση. Γύρισε, βλέπει πὸν ἔλειπε τὸ μῆλο. «Μπὰς κ' ἔφαες, γέρο, τὸ μῆλο; Τ' ἀγόρασα γι' αὐτὸ κι' αὐτό.» — «Ἄντε βρέ, πὸν θὰ ἔκανες παιδί», τῆς λέει. — «Ἐγὼ τὸ ξέρω!»

Πῆρε τὸ γαϊδούρι τ' ὁ γέρος νὰ πάη στὰ ξύλα. Ὁ γέρος γκαστρούθηκε πάνω στὴν ἄτζα του ἔκανε, μαθὲ, μιὰ φούσκα. Λέει: «Νερὸ εἶναι, θὰ περάση.» Ἐκεῖ πὸν γύριζε καὶ μάζευε τὰ ξύλα, ἦταν ἕνα ρουμάνι. Μπλώχτηκε (=μπερδεύτηκε, καρφώθηκε) σ' ἕνα ἀγκάθι, ἔσπασε ἡ φούσκα. Ἐπεσε τὸ παιδί κάτω, ὁ γέρος δὲν ἐγύρισε νὰ δῆ. Λέει μονάχα: «Ξαλάφρωσα ἔπο τὴ φούσκα.»

Ἦνας αἰτὸς γύριζε στὸ κυνήγι γιὰ τ' αἰτέλια του. Βρῆκε τὸ κορίτσι κάτω στὰ ρουμάνια, τὸ πῆρε στὰ φτερά του νὰ τὸ πὰ' στὰ παιδιὰ του. Τὸ ἔθρεψε κεῖ πάνω κ' ἔγινε ὠραῖο κορίτσι. Τὰ μαλλιά της ντύναν τὸ κορμί της. Ὅπως τὸ μῆλο ἦταν ἔμορφη.

Ἦνα βασιλόπαιδο πῆρε τ' ἄλογό τ' νὰ πὰ' νὰ τὸ ποτίσ'. Ἦταν ἕνας λεῦκος (δέντρο) μεγάλος, καὶ στὴ ρίζα τ' εἶχε μιὰ γούρνα, πὸν ἔταν βρύση. Ἦ πὸ πάνω στεκόταν τὸ κορίτσι ὄρθιγιο. Τὸ ἄλογο δὲ μποροῦσε νὰ πιῇ ἢβλεπε μέσα στὸ νερὸ τὸν ἦσκιο τοῦ κοριτσιοῦ. Τὸ βασιλόπαιδο χτυποῦσε τ' ἄλογο, τίποτα αὐτό! Κοίταξε ἔτσι, νὰ, εἶδε τὸ κορίτσι. Ὅμορφο δά! Κόλλησε πιά ὁ νοῦς του νὰ τὸ πάρη γυναίκα. Ἐίχε μιὰ γειτόνισσα, γριά, τῆς εἶπε νὰ τὴν πληρώση. Ἦ γριά πῆρε ἕνα καζάνι νερό, νὰ βάλῃ στὰ πυρομάχια νὰ ζυμώση. Πῆρε σκάφη, πῆρε ξύλα, κ' ἔστησε κάτ' ἀπὸ τὸ λεῦκο. Ἦ ἔβαλε τὸ κόσκινο μπρούμυτο, πῆγε νὰ βάλῃ τ' ἀλεῦρι,

¹ Ἦ αἰνιγματικὴ αὕτη ἀφήγησις μᾶς ἐπιτρέπει νὰ κατατάξωμεν τὸ παραμῦθιον καὶ εἰς τὰ λεγόμενα αἰνιγματικά. Πρβλ. *Stith Thompson*, Motif Index of Folk-Literature, H 790 καὶ H 791.

² Βλ. Λαογρ. Ἄρχ. ἀρ. 1416 Α σελ. 434 - 438 (ἀφηγήτρια Εἰρήνη Βατοῦ, ἐτῶν 45).

χύνουνταν. Τό 'κανε μαξούς (= ἐπίτηδες), γιὰ νὰ κατέβη τὸ κορίτσ'. Κεῖνο ἔβλεπε ἀπὸ πάνω, στενοχωριόνταν: — «Καλέ, θειά, π' τὴν ἄλλη μεριά τὸ κόσκινο!» — «'Αχ, μωρέλι μ', δὲ βλέπω· ἔλα νὰ μ' τὰ σάξης!» 'Ο βασιλιάς ἦταν κρυμμένος ἐκεῖ. Κατέβηκε τὸ κορίτσ' καὶ τὰ ριγόλαρε (= ἐτακτοποίησε). Τρέχει τὸ βασιλόπαιδο, τὴν ἄρπαξε. — «'Αχ! τοῦ ἔλεγε κείνη, ποὺ εἶμαι γυμνή!» — «Μὴ φοβᾶσαι!». Τὴν πῆρε στὴν ἀγκαλιά του, τὴν πῆε στὴν κακιά τὴν πεθερά: — «Μάννα, θὰ τὴν πάρω γυναῖκα» — «'Οχι, γιέ μ, θὰ σοῦ δώσω ἄλλες» — «Γιὰ κείνη πετᾶς, γιὰ μένα!» Δὲ μίλησε πιά ἡ μάννα, τὴν ἔκαμε γυναῖκα του κ' ἐζοῦσαν μαζί.

Τοῦ 'ῥθε τώρα διαταγὴ νὰ πάη σιρατιώτης. Ἡ μάννα του, μόλις ἔφυγε, πιάνει τὴν κουρεύει, τὴν κάνει κούτρουλα, τῆς βάνει στὰ πόδια κιουρπούκια (= βράκες τσοπάνικες), τὴν ἔκανε ἕναν παραγιὸ ἄγριο καὶ τὴν ἔστειλε στὴν ἐξοχή. Εἶχανε ἕνα μερὰ πάπιες, χῆνες, πρόβατα... τὴν πῆγε στὴ μάντρα.

'Ο βασιλιάς ἔγραφε ἀπὸ 'κεῖ ποὺ ἦταν: «Τὴ γυναῖκα μ' καὶ τὰ μάτια σ'». — «Καλὰ εἶναι» τοῦ 'λεγε ἡ μάννα του στὰ πρῶτα γράμματα. Στὸ δεύτερο τὸ γράμμα τοῦ 'γραψε πὼς πέθανε.

Σηκώθηκε τὸ βασιλόπαιδο κ' ἦρθε ἀπὸ τὰ ξένα. Ἄπ' τὸ μεράκι του πῆρε τ' ἄλογο καὶ τὸ τουφέκι του καὶ πῆγε νὰ δῆ τὰ παραγιό. Τὸ βράδυ ἔλιασε βροχή, δὲν ἔμποροῦσε νὰ φύγη, ἔμεινε. Καθίσανε γύρω μὲ τὰ παραγιό. — «Θὰ ποῦμε τώρα π' ἕνα παραμῦθ', νὰ περάσωμε τὴν ὥρα μας.» 'Ολοι εἶπαν ἀπὸ ἕνα, ἦρτε κ' ἡ σειρά τοῦ κοριτσιοῦ. Κεῖνο γνώρισε τὸν ἄντρα της, λέει: — «Θὰ σᾶς πῶ κ' ἐγὼ ἕνα, μὰ νὰ μ' ἀφιγκραστήτε καλὰ - καλὰ, ἀπὸ τὴν ἀρχή. Κλείσετε τὶς πόρτες, νὰ δῶστε προσοχή.» Ἀρχεψε τότε (Θεοῦ σοφία ἦτανε) νὰ λέη:

'Αχ, παραμῦθι τί νὰ πῶ
 ποὺ παραμῦθι εἶμ' ἐγώ; ...
 Μῆλο ἦμ' τανε (= ἦμουν),
 ἡ γριά μ' ἀγόρασε
 ὁ γέρος μ' ἔφαγε.
 Στὴν αἰτza (= κνήμη) του ἐφύτρωσα¹
 στὸ βάτος ἐγεννήθηκα
 ὁ αἰτὸς μὲ πῆρε
 στὴ φωλιά τ' μὲ πῆγε (ἐδῶ κατάλαβε τὸ βασιλόπαιδο),
 μιά γριά μ' ἀγέλασε,
 κάτω μὲ κατέβασε

¹ Περί τῆς λέξεως *αἰτza* καὶ τῶν σημασιῶν της, βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν) τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1939.

τὸ βασιλόπαιδο μὲ πῆρε
 σὴ μάννα του μὲ πῆγε·
 Ἡ μάννα του δὲ μ' ἤθελε,
 τὰ μαλλιά μου ἔκοψε
 κιουρπούκια μ' ἔβαλε,
 πὰ - πὰ - πάπιες ἔχω καὶ κιουρῶ (= τηρῶ, φυλάω).

Τὴν ἐγνώρισε τὸ βασιλόπουλο καὶ τὴν πῆρε. Πήγανε σὴ μάννα του, τὴν ἔπιασε καὶ τὴν ἔβαλε πάνω στ' ἄλογό του. Καρῦδια ἔπο' τὸ ἄνα μέρος, καρῦδια πὲ τ' ἄλλο κούφια. Ἐυπάσθηκε τ' ἄλογο, πετοῦσε κάτω τὴ γριά, ἤσπασε τὸ κεφάλι της . . .

Τὸ παραμῦθιον τοῦτο κυκλοφορεῖ εὐρύτατα εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, παραλλαγαί του δὲ δίδονται ἤδη ἀπὸ τοὺς πρώτους λαογραφῆσαντας. Ὁ Παπαδιαμάντης εἰς διήγημά του τοῦ 1892 «οἱ Ἐλαφροήσκιωτοι», ποιεῖται ὡς ἑξῆς μνεῖαν τῆς ἐν Σκιαθῶ κυκλοφορούσης παραλλαγῆς:

«— Ἀδζα μάννα
 βάτος μαμμή,
 αὐτὸς μ' ἐπῆρε
 στὸ δέντρο μ' ἀνέβασε
 γριά μ' ἐξεπλάνεσε
 σ' βασιλιᾶ τὰ χέρια.
 Βασιλιὰ; μὲ τ' μάννα τ'
 κ' ἐγὼ φ'λάω τὰ χηνάρια!

προσθέτων ὅτι: καὶ ἡ Ἀφέντρα διηγεῖτο μὲ ὀλίγας λέξεις, πῶς ἡ ἐκ τοῦ γαστροκνημίου ἀνδρὸς, τῆ βοηθεία βάτου μαιευτήρος, γεννηθεῖσα ἠγαπήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ εἶτα τῆ διαβολῆ τῆς πενθερᾶς της ἐγκατελείφθη ὑπ' αὐτοῦ καταδικασθεῖσα νὰ βόσκη χήνας . . .»¹.

Ἐκ τῶν παραλλαγῶν τοῦ παραμυθίου τούτου, τὰς ὁποίας συνεκέντρῳσα, περιορίζομαι νὰ παραθέσω ἐνταῦθα, κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν, μόνον τοὺς ἐν τέλει αἰνιγματικούς στίχους, τοὺς ἀναφερομένους εἰς τὸν ἐκ πατρὸς τοκετόν, περὶ τοῦ ὁποίου πραγματευόμεθα.

1. Μάννα μ' μ' ἀναζήτ'σι,
 κύρης μ' μ' ἀγγαστρῶθ'κι
 στὸν πόλεμο ἐδιάβνι,
 κ' εἰς νιὸν βάτου μ' ἔρριξι . . . .

(Αἶνος Θράκης. Χφον Λαογρ. Ἀρχείου ἀρ. 140, 13, 173. Σ. Μανασσείδης 1882).

¹ Ἄλεξάνδρον Παπαδιαμάντη, Τὰ Ἄπαντα, ἐπιμέλεια Γ. Βαλέτα, τόμ. Β' [Ἀθήναι 1954] σελ. 74 καὶ 78.

2. *Ἄντζα ἡ μάννα μου,
σφαραγκουριά (= βάτος) ἡ μαμμή μου . . .*

(Ζάκυνθος. Χφον Λαογρ. Ἀρχείου ἀρ. 839, 1δ. Σπ. Καλογερόπουλος 1887)

3. *Ἄντσα ἦταν ἡ μάννα μου
καὶ βάτος ἡ μαμμή μου . . .*

Μιχ. Δελέκου, Ἐπιδόρπιον, τόμ. Α' ἐν Ἀθήναις 1888, σελ. 252. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ ἐκ Κλεωνῶν (Κορινθίας) τοῦτο παραμῦθιον, ὁ ἐγκυμονῶν εἰς τὴν κνήμην εἶναι παπᾶς.

4. *Ἄζα ἦταν ἡ μάννα μου
κὶ τὸν τσαλι (= βάτος) μαμμή μου . . .*

(Μάδυτος Θράκης. Χφον Λαογρ. Ἀρχείου, ἀρ. 933. Α. Οἰκονομίδης 1890)¹.

5. *Ἄντζα ἡ μάννα μου,
πατ'λιὰ (= βάτος) ἡ μαμμή μ'
αἰτός μὲ πῆρι κτλ.*

(Γκριντάδες Κοζάνης. Χφον Λαογρ. Ἀρχείου, ἀρ. 59, 123, 8. Δ. Λουκόπουλος 1914).

6. *Ἄντζα ἡ μαννούλα μου,
βάτος ἡ μαμμούλα μου . . .*

(Κεφαλληνία. Χφον Λαογρ. Ἀρχείου, ἀρ. 220, 1. Λούλα Μαρκέτου 1920).

7. *Μῆλο ἦμουνα
βασιλιάς μ' ἔφαγε
στὴν πούλπη (= γάμπα) του γκαστρούθηκα,
βάτος μ' ἐτσέντησε
αἰτός μὲ πῆρε κτλ.*

(Μέγαρα. Χφον Λαογρ. Ἀρχείου, ἀρ. 2223 σ. 116. Ἰω. Κ. Πέτσης 1940).

8. *Ἡ μάννα μ' ὠνειρεύθη,
μπαμπάς μου ἐγγαστρούθη
μπαμπατσουριά μ' ἐμάννεψε,
βασιλὲ ἄντρα ἡπῆρα . . .*

(Περίχωρα Σμύρνης. Μικρασ. Χρονικά, τόμ. Δ' (1948) σ. 277. Χ. Παπαδοπούλου, - Κ. Δεμεριτζής).

¹ Ἐκ Θράκης ἔχομεν καὶ δημοσιευμένον παραμῦθι, ὅπου «ἡ Κερά θάλασσα» λυπεῖται τὸν ἄτεκνον ψαρᾶν καὶ τοῦ δίδει «χρυσὸ μῆλο», ἀπὸ τὸ ὅποιον ἔμειναν ἔγκυοι καὶ οἱ δύο σύζυγοι. Ὁ ψαρᾶς ἔμεινεν ἔγκυος εἰς τὸ πόδι του κτλ. Ἀπὸ τὸ παραμῦθι ὁμως αὐτὸ ἐλλείπει ἢ δι' αἰνίγματος ἀναγνώρισις. (Βλ. Θερακικά, τόμ. ΙΣΤ' (1941) σελ. 117 - 122. Ἐλπινίκη Σταμούλη - Σαραντῆ).

9. *Ἡ μάννα μου μ' ἐζήτησεν
τὴν ὁ τζύρης μου ἀγγαστρούχην
βάτος τὸν ἐσυλλούρησεν (= ἐξέσχισε)
γρυσὸς αὐτὸς μὲ ἄρπαξεν . . .*

(Κύπρος. Χφον Λαογρ. Ἀρχείου ἀρ. 2269α σελ. 76. Ν. Κονομῆς 1953).

10. *Πατέρας μου γαστρούθηκε
στὴν ἄτζα του μὲ βάστηξε,
βάτος μὲ βατολόγησε . . .*

(Καρλόβασι Σάμου. Ἀνάμνησις κ. Ε. Λαμπάκη ἀπὸ τὸ 1916, Ἀθήναι 1955).

11. *Μπάτζακος ἡ μάννα μου
καὶ βάτος ἡ μαμμὴ μου . . .*

(Αἰβαλί Μ. Ἀσίας. Ἀνάμνησις κ. Παρασκευῆς Ἀράπη ἀπὸ τὸ 1920, Ἀθήναι 1955).

12. *Ἀντζατζὰ ἂν ἡ μάννα μου,
βάτος ἡ μαμμὴ μου
αὐτὸς μὲ πῆρε . . . . .*

(Κάρυστος Εὐβοίας. Ἀνάμνησις κ. Γ. Καλωπίση ἀπὸ τὸ 1922, Ἀθήναι 1955).

13. *Σὲ γάμπα γαστρούθηκα
βάτος μὲ μάμμεψε . . . .*

(Καμπιά Χίου. Ἀνάμνησις κ. Ἄννας Ψαρροῦ ἀπὸ τὸ 1944, Ἀθήναι 1955).

14. *Ἀντζα ἡ μάννα μου,
βατσονιά ἡ μαμμὴ μου . . .*

(Ιθάκη. Χφον Λαογρ. Ἀρχ. ἀρ. 2194 σ. 422, Δ. Λουκάτος 1956).

Τόσον εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ παραμυθίου τούτου, μὲ τὸν ἐκ τῆς κνήμης τοκετόν, ὅσον καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἐκ τῆς κοιλίας τίκτοντος πατρὸς τῶν προηγουμένων παραμυθίων, σημασίαν ἔχει ἡ πίστις εἰς τὴν δυνατότητα τῶν παρὰ φύσιν λειτουργιῶν τούτων, τὰς ὁποίας δέχεται ὁ λαός. Καὶ ἡ πίστις αὕτη εἶναι βεβαίως παγκόσμιος καὶ παλαιά, ὀφειλομένη κυρίως εἰς δύο ἀνθρωπολογικὰ αἷτια· α) εἰς τὰς συγκεχυμένας περὶ γονιμοποιήσεως καὶ συλλήψεως γνώσεις τῶν πρωτογόνων λαῶν, καὶ β) εἰς τὰς παλαιὰς δοξασίας καὶ τὰ ἔθιμα τῆς ἀρρενολογίας, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ πατὴρ μὲ παντοίας κινήσεις καὶ ἐνεργείας προσεπάθει νὰ δεῖξῃ μίαν ἐμπράγματον συμμετοχὴν εἰς τὸν τοκετὸν τῶν τέκνων του.

*
* *

Ὡς συμπλήρωμα τῶν ὅσων μέχρι τοῦδε ἐξετέθησαν διὰ τὰ περὶ ἀμέσου τοκετοῦ ἐκ τοῦ ἰδίου σώματος τοῦ πατρὸς πιστευόμενα, κρίνω σκόπιμον νὰ παραθέσω καὶ τὰ συμβολικῶς ἐπὶ νόθεσις ἐνεργούμενα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἐμπνεόμενα ἀπὸ τὰς ἀντιστοίχους περὶ τοκετοῦ ἀντιλήψεις:

— «Κεῖνος πὸν ἤθελε νὰ υἰοθετήσῃ παιδί, τὸ περνοῦσεν ἀπὸ τῆς μανίκα του. Ἐκανε φόρεμα μὲ πλατὺ μανίκι (ἢ ἔκανε μόνον πλατὺ μανίκι καὶ τὸ κολοῦσε στὸ ποκάμισό του), ὥστε νὰ χωρῇ τὸ μωρὸ νὰ περάσῃ. Ἐπαιρνε τὸ παιδί καὶ τὸ περνοῦσε τρεῖς φορὲς ἀπὸ τὴν ἄκρῃ τοῦ μανικιοῦ πρὸς τὸ στήθος» (Λατοῖδα Κρήτης. Χρον. Λ. Ἀρχείου, ἀρ. 1105, 132 - 3. Μ. Λιουδάκη 1937).

— Οἱ ἄτεκνοι υἰοθετοῦν συνήθως παιδιὰ συγγενῶν τους (ψυχοπαίδι) καὶ τὰ περνοῦν ἀπὸ τὸ μανίκι τους, ἀλλὰ χωρὶς ἐπίσημη τελετὴ. (Κοντομαρὶ Χανίων. Χρον. Λ. Ἀρχείου ἀρ. 1778, 8. Α. Μαυριδάκης 1952)¹.

Εἰς τὸν πατέρα λοιπὸν ἀρκεῖ ἡ διὰ μόνῃς τῆς χειρὶδος τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ διέλευσις τοῦ υἰοθετουμένου παιδὸς (ἴσως μὲ συμβολισμὸν τῆς ἐκ χειρὸς προστασίας, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀπήχησιν τῶν περὶ τοκετοῦ ἐκ τοῦ βραχίονος παλαιῶν ἀντιλήψεων)², ἐκ τῆς πράξεως δὲ ταύτης ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ ἡ σχετικὴ περὶ ἀνδρικῆς υἰοθεσίας ἔκφρασις: *Τὸ πέρασε τὸ παιδί ἀπὸ τῆς μανίκας του* (= τὸ υἰοθέτησε). Μάνη. Λ. Ἀρχεῖον, ἀρ. 487, 348. Ἀναστασία Κουκουλιᾶ 1923.

Προσθέτω μίαν περίπτωσιν υἰοθεσίας ὑπὸ πατρός, μὲ περισσώτερον ἀφηρημένον καὶ θρησκευτικὸν συμβολισμὸν: «Προσῆρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὸ υἰοθετούμενον παιδίον μετὰ τῶν γονέων ἢ τῶν οἰκείων του, ἐὰν ἦτο ὀρφανόν, καθὼς καὶ οἱ υἰοθετοῦντες μετὰ δύο ἢ τριῶν ἄλλων φίλων ἢ συγγενῶν των. Ἐφερον πάντες ἀνημμένας λαμπάδας, τὸ δὲ παιδίον ἐτίθετο πρὸ τῆς εἰκόνης τοῦ Χριστοῦ ἢ τῆς Παναγίας, ἀναλόγως τοῦ γένους. Ἐφόρει ὁ ἱερεὺς τὸ ἐπιτραχήλιόν του. Ἐπλησίαζε τότε ὁ υἰοθετῶν τὸ παιδίον καὶ τῷ ἔλεγεν: «Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε» (Ψαλμ. 2, 7), καθ' ὑπαγόρευσιν ἐννοεῖται τοῦ ἱερέως Ἀνεγινώσκοντο κατόπιν αἱ καθιερωμέναι εὐχαὶ καὶ οὕτω ἡ υἰοθεσία ἦτο πλέον τετελεσμένον γεγονός». (Β. Δεληγιάννη, Λαογραφικὰ Κουβουκλίων Προύσης. Μικρασ. Χρονικά, τόμ. Ε', Ἀθήναι 1952, σ. 188).

Μάϊος 1959.

¹ Εἶναι γνωστὰ αἱ παρόμοιαι συμβολικαὶ πράξεις υἰοθεσίας, αἵτινες τίθενται ἐν ἐνεργείᾳ, πολὺ συχνότερον καὶ πολὺ παραστατικώτερον, ὑπὸ τῶν γυναικῶν - μητέρων. Ἦδη εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν μυθολογίαν: «τὴν Ἥραν [φασίν] ἀναβάσαν ἐπὶ κλίνην καὶ τὸν Ἥρακλέα προσλαβομένην πρὸς τὸ σῶμα, διὰ τῶν ἐνδυμάτων ἀφείναι πρὸς τὴν γῆν, μιμουμένην τὴν ἀληθινήν γένεσιν ὅπερ μέχρι τοῦ νῦν ποιεῖν τοὺς βαρβάρους, ὅταν θετὸν υἱὸν ποιεῖσθαι βούλωνται.» (Διόδ. Σικελιώτ. Δ' 39, 2) Σήμερον, πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος μαρτυρεῖται τὸ ἔθιμον τῆς διὰ τοῦ ὑποκαμίσου τῆς γυναικὸς διελύσεως τοῦ υἰοθετουμένου. (Βλέπ. καὶ Στ. Κυριακίδην ἐν Λαογραφίᾳ, τόμ. ΙΑ' σελ. 715 - 717 καὶ Γ. Μιχαηλίδην Νουάρον, Περὶ τῆς ἀδελφοποιίας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῷ Βυζαντίῳ. Τόμος Κ. Ἀρμενοπούλου, Θεσσαλονίκη 1952, σελ. 265-6).

² Βλ. W. Deona, ἐνθ' ἀν., σελ. 315.